

# การศึกษาเปรียบเทียบการสร้างชุมชนเข้มแข็งในไทยและญี่ปุ่น

รองศาสตราจารย์ ดร. ศิริพร วัชชวัลคุ\*

## บทคัดย่อ

การพัฒนาประเทศไทยที่ผ่านมา ในด้านหนึ่งได้สร้างความเจริญรุ่งเรืองทางเศรษฐกิจ แต่ในอีกด้านหนึ่ง ก็ทำให้เกิดปัญหาความเหลื่อมล้ำของการกระจายรายได้ นอกจากนี้การพัฒนาประเทศของไทยยังเป็นแบบรวมศูนย์ทั้งด้านการเมืองและเศรษฐกิจ ทำให้ภาคชนบทสูญเสียโอกาสและความสามารถในการพึ่งพาตนเอง ก่อให้เกิดปัญหาความยากจน หนี้สิน การด้อยโอกาสทางสังคม และปัญหาการอพยพเข้าสู่เมือง ซึ่งมีผลกลับสู่การพัฒนาประเทศในภาพรวม

การสร้างชุมชนเข้มแข็งเป็นกระบวนการหนึ่งที่ได้รับการคาดหวังว่าจะสามารถช่วยแก้ไขปัญหาดังกล่าวข้างต้นได้ โดยเป็นแนวทางการพัฒนาจากรากหญ้าเพื่อให้ท้องถิ่นมีความสามารถในการพึ่งพาตนเอง มีความเข้มแข็ง มีความสามารถในการป้องกันและจัดการกับปัญหา อันจะทำให้ประเทศไทยโดยรวมมีการพัฒนาที่สมดุลและยั่งยืนมากยิ่งขึ้น

โครงการวิจัยศึกษาเปรียบเทียบการสร้างชุมชนเข้มแข็งในไทยและในญี่ปุ่น จึงมีวัตถุประสงค์เพื่อสร้างความเข้าใจในเรื่องความเหมือน ความต่าง ศักยภาพ พัฒนาการ เงื่อนไข และข้อจำกัดของกระบวนการสร้างความเข้มแข็งของชุมชนทั้งในไทยและในญี่ปุ่น และปัจจัยที่ช่วยสร้างชุมชนเข้มแข็ง เพื่อที่จะสามารถนำไปสู่ข้อเสนอแนะในการปรับปรุงแนวทางการพัฒนาดังกล่าวของไทยให้ประสบความสำเร็จ โดยได้เลือกชุมชนเกษตรในไทยและในญี่ปุ่นเป็นกรณีศึกษา

จากการศึกษาวิจัยพบว่า ชุมชนไทยและชุมชนญี่ปุ่นมีลักษณะร่วมกันหลายประการ คือ ประการแรก ชุมชนเกษตรทั้งในไทยและในญี่ปุ่นเป็นฐานทางวัฒนธรรมของประเทศ และถูกผลกระทบจากความเปลี่ยนแปลงของระบบเศรษฐกิจจากภายนอก ทำให้ชุมชนต้องเปลี่ยนแปลงหรือปรับตัว ประการที่สอง เกิดการไหลออกของคนหนุ่มสาวจากภาคชนบทสู่ภาคเมือง ประการที่สาม การพัฒนาประเทศที่มุ่งเน้นภาคอุตสาหกรรมจะทำให้ภาคเกษตรเล็กลงเรื่อยๆ

ชุมชนทั้งสองกำเนิดและพัฒนาขึ้นมาภายใต้เงื่อนไขและสภาพแวดล้อมที่แตกต่างกัน ความแตกต่างที่สำคัญประการแรกคือ การกระจายอำนาจ ที่ชุมชนในญี่ปุ่นมีประสบการณ์และระดับการกระจายอำนาจมากกว่าชุมชนในไทย ผลของการกระจายอำนาจนี้ทำให้ภาคประชาสังคมของญี่ปุ่นค่อนข้างจะเข้มแข็งกว่าของไทย ประการที่สอง ความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับชุมชน ชุมชนในญี่ปุ่นได้รับการดูแลและสนับสนุนจากภาครัฐมากกว่าชุมชนในไทย ซึ่งก็มีผลให้ชุมชนญี่ปุ่นมี

---

\* อาจารย์ประจำคณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

ลักษณะพึงพึงรัฐมากเช่นกัน ในขณะที่ชุมชนไทยนอกจากจะไม่ได้รับการดูแลและสนับสนุนจากรัฐแล้ว ในการบริหารจัดการบางเรื่องในภาคเกษตรยังไม่เป็นประโยชน์แก่ชุมชนเกษตรอีกด้วย ทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างรัฐและชุมชนมีลักษณะของความขัดแย้งมากกว่าความร่วมมือหรือทำงานร่วมกัน อย่างไรก็ตาม เจื่อนใจดังกล่าวก็นำให้ชุมชนไทยมีการรวมตัวกันของเครือข่ายในชุมชนที่สังเกตได้ชัดเจนมากกว่าชุมชนญี่ปุ่น

การสร้างชุมชนเข้มแข็งเป็น “กระบวนการ” ปัจจัยที่สร้างชุมชนเข้มแข็งคือ กระบวนการกระจายอำนาจ กระบวนการเรียนรู้ และการสร้างเครือข่าย เป็นต้น กระบวนการสร้างชุมชนเข้มแข็งจึงไม่มีรูปแบบสำเร็จรูป รูปแบบที่ประสบความสำเร็จในชุมชนแห่งหนึ่ง อาจจะไม่สามารถนำไปปรับใช้ในชุมชนอีกแห่งหนึ่งได้ทั้งหมด เนื่องจากมีเจื่อนใจ ปัจจัย พัฒนาการทางประวัติศาสตร์และข้อจำกัดที่แตกต่างกัน ดังนั้น ชุมชนและสมาชิกในชุมชนจะต้องเรียนรู้และมีประสบการณ์ร่วมกันในการลองผิดลองถูก และสร้างชุมชนเข้มแข็งของตนขึ้นมาจากกระบวนการเรียนรู้ นั้น และเนื่องจากรัฐก็เป็นปัจจัยหนึ่งที่มีผลกระทบต่อชุมชนทั้งทางตรงและทางอ้อม ทั้งในด้านบวกและด้านลบ การสนับสนุนด้วยวิธีการที่ถูกต้องจากรัฐ การทำงานร่วมกันระหว่างรัฐและชุมชนก็จะเป็นปัจจัยเสริมที่ช่วยสร้างชุมชนให้เข้มแข็งและยั่งยืนต่อไปได้